

Dževad Hodžić, direktor Uprave za obrazovanje i nauku Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

REFORMA VISOKOG OBRAZOVANJA ISLAMSKJE ZAJEDNICE NE SMIJE OVISITI O PARTIKULARNIM ZAHTJEVIMA I INTERESIMA

Razgovarao: Elvedin SUBAŠIĆ

Islamske informativne novine *Preporod*
subasicelvedin@gmail.com

SAŽETAK: Na području Bosne i Hercegovine nalaze se tri fakulteta koja djeluju u okviru Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini: Fakultet islamskih nauka u Sarajevu, Islamski pedagoški fakultet u Zenici i Islamski pedagoški fakultet u Bihaću, dok u Srbiji djeluje Fakultet za islamske studije u Novom Pazaru. Uprava za obrazovanje i nauku Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini započela je u 2024. godini serijal radnih sastanaka u vezi s procesom aktuelne reforme visokog obrazovanja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Sastanci imaju za cilj analizu sadašnjeg stanja u visokom obrazovanju Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini te diskusiju o prijedlozima koji se tiču spomenute reforme. Ovisno o tematskim blokovima, na diskusijama prisustvuju i reisul-ulema, njegov zamjenik, dekani i predstavnici fakulteta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, direktori uprava Rijasetu IZ u Bosni i Hercegovini, rukovodioci različitih službi, muftije, glavni imami i drugi akteri koji mogu doprinijeti procesu reforme svojim prijedlozima i iskustvima. Intervju s dr. Dževadom Hodžićem, direktorom Uprave za obrazovanje i nauku Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, nastoji približiti javnosti šta sadašnja reforma podrazumijeva i u čemu se razlikuje od dosadašnjih pristupa visokom obrazovanju Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, kakav je bio 2014. godine kada je donesena "Strategija razvoja visokog obrazovanja i naučnoistraživačkog rada Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u periodu od 2014. do 2024."

Ključne riječi: Dževad Hodžić, visoko obrazovanje Islamske zajednice, reforma, visokoobrazovne ustanove, fakulteti islamskih nauka, islamska teologija, religijska pedagogija, islamska vjeronauka

NOVI MUALLIM: Iz dosadašnjih javnih diskusija čije teme su bile dostupne i u medijima može se vidjeti da se ne govori samo o kurikularnoj reformi. Fakulteti u okviru Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini obilježavaju desetljeća svoga rada i možemo kazati da su bili, uz dozvolu

Rijasetu, prepušteni sopstvenom nastavno-naučnom potencijalu u izradi strategija razvoja, sprovedbi reformi i uvođenju različitih smjerova. Fakulteti se mogu pohvaliti rezultatima, svojom pozicijom u društvu, ali koje su slabosti ovakvog pristupa visokom obrazovanju shodno potencijalu i

potrebama kako Islamske zajednice tako i društva? Šta sve podrazumijeva ova reforma?

HODŽIĆ: Naše tri odnosno četiri visokoobrazovne ustanove osnovane su na različite načine, u različitim povijesnim, društvenim i političkim

“Utvrdjivanje matičnosti za pojedine naučne oblasti na fakultetima Islamske zajednice, ako oni treba da budu dijelovi jednog jedinstvenog sistema visokog obrazovanja, predstavlja jedan od najvažnijih zadataka u ovom reformskom procesu.”

okolnostima. Nadam se da znamo o čemu ovdje govorimo i da tu stvar ne moramo šire obrazlagati. Otuda je sistem visokog obrazovanja, unatoč nastojanjima najviših organa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na institucionaliziranju naših visokoobrazovnih ustanova, u prvom redu dva islamska pedagoška fakulteta u Zenici i Bihaću i Fakulteta za islamske studije u Novom Pazaru, još uvijek heterogen. Dovoljno je pažljivije pogledati studijske programe za religijsku pedagogiju i islamsku vjeronauku na naša tri fakulteta. Oni se međusobno značajno razlikuju iako se u okviru tih programa studenti obrazuju za isto zanimanje. Valja imati u vidu da su sve dosadašnje reforme na našim fakultetima provedene jedna o drugoj neovisno, pojedinačno, autonomno, nesistemske u odnosu na ukupne ciljeve Islamske zajednice.

Malo pojednostavljeno rečeno, u dosadašnjim reformama svaki se fakultet trudio kako je znao i mogao da sebi, svojim svršenima kroz izmjene nastavnih planova i programa, kroz uvođenje novih studijskih programa osigura veći interes za upis, bolju perspektivu. Ponekada se u tim i takvim reformama, razložno ili ne – veliko je pitanje – izlazilo u susret pojedinim nastavnicima, kako bi povećali broj nastavnih sati ili kako bi njihov predmet dobio na značaju. Znači, svaki profesor svoj predmet smatra važnim, često najvažnijim. I to je u neku ruku i razumljivo. Ali nije dobro kada se na takvom osjećaju, iz te perspektive, na takav način pristupa dizajniranju nastavnog plana i programa. U takvom pristupu izmjenama nastavnih planova i moglo se dogoditi da, naprimjer, u nastavnom planu teološkog studija imamo više

praktičnih disciplina koje se u velikoj mjeri u svom predmetnom sadržaju preklapaju: imamet, hatabet i vaz, da'va, imamsko-muallimska praksa, metodika vjerske nastave, kiraet.

Otpor se pruža iz mnogih razloga

NOVI MUALLIM: Čini se da u dosadašnjim konsultacijama, formalnim i neformalnim razgovorima, pitanje kiraeta izaziva kontroverzne stavove i pristupe?

HODŽIĆ: Kiraet je priča za sebe. Kiraet je višestruko važan nastavni predmet. Pravilno čitanje Kur'ana sastavni je dio vjerskog života jednog muslimana. Kiraet je posebno važan u obrazovanju naših teologa, imama, vjeroučitelja, muallima. Kiraet je disciplina koja se kao ilmut-tedžvid

“Međutim, kao naučne discipline koje su same po sebi ali i u odnosu na druge discipline u strukturi islamskih nauka precizno, strogo i, metodički, konsekvantno definirane, *ilmut-tefsir* i *ilmul-hadis* nisu nauke koje se bave islamskom porukom, porukom Kur’ana i sunneta, doktrinalnim sadržajem islama, islamskim učenjem, islamskim vrijednostima u područjima ljudskog vjerovanja, znanja i praktičnog djelovanja.”

odnosi na pravila vezana za ispravno čitanje arapskog pisma u kur’anskom izrazu. Kao takva, ova disciplina sadrži pedesetak pravila koja su prilično jednostavna, logična. Na teološki i imamski smjer mogu se upisati samo učenici medresa koji u okviru nastavnog programa u medresama u toku četiri godine imaju preko tri stotine sati nastave kiraeta, uz cijeli niz drugih nastavnih predmeta u okviru kojih dodatno proširuju svoje vještine čitanja kur’anskog teksta. Na drugoj strani, naši muallimi u mektebima u okviru dvosatne nastave uspješno uvedu, procjenjujem, svake godine dvije-tri hiljade djece u pravilno čitanje odnosno učenje Kur’ana. Ako nam na teološkom smjeru treba još četiri semestra kiraet, onda se moramo ozbiljno pozabaviti pitanjem metodike nastave kiraeta u medresama i na našim fakultetima.

NOVI MUALLIM: Govoreći otvoreno, u stavovima, pristupima i nastojanjima pojedinih aktera procesa reforme visokog obrazovanja u Islamskoj zajednici, može se prepoznati i otpor bilo kakvim promjenama?

HODŽIĆ: Treba biti otvoren, u svim reformskim procesima, pa tako i u našem nastojanju da redizajniramo, naprimjer, program teološkog studija tako da veće težište stavimo na teološke, teorijske, filozofske discipline, discipline koje zahtijevaju čitanje, kritičko mišljenje, razumijevanje povijesnog svijeta u njegovoj složenosti, u dubljim uzrocima i korijenima duhovne krize, društvenih procesa, kulturnih morfologija itd, otpor se pruža iz mnogih razloga: brani se esnaf, lakše je pojednostavljeno razumijevanje stvari nego sagledavanje

pitanja u njihovoj složenosti, praktična obuka čini se važnijom od teorijskog, refleksivnog, kritičkog, komparativnog obrazovanja. O čemu govorim? Nije baš lahko razumjeti u kakvom se djelatnom odnosu uopće mogu nalaziti, naprimjer, na jednoj strani, Maturidijeva teološka misao, filozofija Mula Sadra Širazija, muslimansko posredovanje grčke filozofije ili, recimo, Descartesova filozofija apsolutiziranja Subjekta, Baconova filozofija znanosti i, na drugoj strani, povijesni svijet, stvarnost, modernost i ekološka kriza, moralni relativizam i mnogo šta drugo što predstavlja našu svakodnevicu. Uostalom, većina nas zna za onu anegdodu sa Talesom i služavkom. To su dva koncepta znanja, obrazovanja, studija. “Koncept služavke” mnogo je lakši od “Talesovog koncepta”.

Integrirani sistem visokog obrazovanja Islamske zajednice

NOVI MUALLIM: Jedno od ključnih pitanja u diskusijama o reformi visokog obrazovanja je bila matičnost katedri. Šta to u praktičnom smislu znači?

HODŽIĆ: Trebalo bi da je sasvim razumljivo, jer je sasvim racionalno, da na jednom univerzitetu, u našem slučaju, u okviru tri naša fakulteta u Bosni i Hercegovini, koji ne čine jedan univerzitet, ali koji treba da funkcioniraju kao jedna cjelina, kao jedan i jedinstveni sistem visokog obrazovanja Islamske zajednice, ne treba da budu matične katedre, pa čak ni odsjeci za iste naučne oblasti. Utvrđivanje matičnosti za pojedine naučne oblasti na fakultetima

Islamske zajednice, ako oni treba da budu dijelovi jednog jedinstvenog sistema visokog obrazovanja, predstavlja jedan od najvažnijih zadataka u ovom reformskom procesu. U tom pogledu zalažemo se za integrirani sistem visokog obrazovanja Islamske zajednice u kojem će Fakultet islamskih nauka u Sarajevu imati matičnost za sva islamsko-teološka naučna područja, kao i za religijsku pedagogiju. Islamsku vjeronauku bi trebalo organizirati kao zajednički studijski program sva tri fakulteta, pri čemu bi upisna kvota na FIN-u i IPF-u u Zenici bila minimalna kako bi se osnažila perspektiva IPF-a u Bihaću. Matičnost katedri za arapski jezik i književnost, predškolski odgoj i obrazovanje, inkluzivnu nastavu, socijalnu pedagogiju, duhovnu skrb, socijalnu gerontologiju i druge naučne oblasti će također trebati organizirati što racionalnije i funkcionalnije, u skladu s uslovima, mogućnostima i potrebama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Događa se da ne slijedimo naučni pristup

NOVI MUALLIM: Kada je riječ o izučavanju temeljnih islamskih nauka nazire se više pitanja: Kojem obrazovnom konceptu u svijetu se približavamo ovom reformom? Kakav će biti odnos *aqla* i *naqla* u procesu izučavanja islamskih nauka? U kojem procentu su danas neophodne klasične metode u pristupu islamskim naukama? Koliko će se posvetiti pažnja nivou poznavanja arapskog jezika koji se smatra temeljnim u izučavanju islamske literature?

HODŽIĆ: U izučavanju temeljnih islamskih nauka, kako je i reisul-ulema Husein-efendija Kavazović naglasio u svom obraćanju učesnicima prvog radno-konsultativnog sastanka održanog 31. januara 2024. godine, moramo vratiti težište na teološko-filozofska područja i onaj koncept proučavanja i razumijevanja islama koji polazi od potrebe da se razumije Objava i (povijesni) svijet, (sveti)

tekst i kontekst. Riječ je o onom pristupu koji je bio sadržan u prvobitnom nazivu našeg fakulteta kao Islamsko-teološkog fakulteta. Dovolite mi da proširim odgovor na Vaše pitanje. Težišna studijska područja na Fakultetu islamskih nauka predstavljaju islamske teološke nauke: akaid (ilmul-kelam), fikh, tefsir, hadis i, specifično, islamska filozofija koja u povijesti muslimanskog obrazovanja, učenosti i mišljenja, predstavlja konstitutivnu odrednicu islamske teološke misli i kritičke, dijaloške i univerzalne duhovne orijentacije. Ova težišna studijska područja, razumije se, valja izučavati u njihovim klasičnim, modernim i savremenim izrazima, tematizacijama i kontekstualizacijama. Jasno je da je cilj odnosno svrha studija islamskih nauka obrazovanje i odgoj u islamskim moralnim, intelektualnim, emocionalnim i drugim duhovnim vrijednostima. Međutim, iako studij islamskih nauka nije i ne treba biti mehaničko, neutralno, objektivističko znanje o islamu, ovaj studij mora se odvijati u okviru naučnih disciplina od kojih je svaka naučna disciplina jasno određena/definirana prvenstveno kroz predmet kojim se bavi, a potom i metode kojima se koristi. Ovo je važno naglasiti budući da se, tu i tamo, događa da nam se u okviru nekih naučnih područja na našim fakultetima, u nastavnim planovima i programima, i nastavnoj praksi, po inerciji, uslijed želje, nastojanja na odgajateljskom, misijskom, aktivističkom, animatorском djelovanju, događa da ne slijedimo naučni pristup, da narušavamo predmetna područja i razgraničenja, zastupamo populistički diskurs, koristimo različite psihološko-animatorске tehnike motiviranja, ubjeđivanja itd. Da parafraziram mr. Mehu Šljivu koji je na trećem radno-konsultativnom sastanku u vezi s reformom sistema našeg visokog obrazovanja, govoreći o povratku autentičnom komunikološkom diskursu islama, naglasio kako je, kod nas danas, riječ o raširenoj populističkoj orijentaciji svođenja duhovnosti na spektakularne formule koje zvuče zavodljivo

i ne iziskuju nikakav intelektualni napor i odgovornost. Tako se i događa, a ja odgovorno tvrdim da se u nekoj mjeri takav diskurs generira i na našim fakultetima, populističko razumijevanje i predstavljanje islama. Ponovo parafraziram mr. Šljivu, kada se islam predstavlja pojednostavljenim jezikom lišenim metodičkog i kritičkog mišljenja i svijesti o hermeneutičkoj korelaciji objavljenog i ljudskog znanja, neizbježno na djelu imamo populističko manipuliranje emocijama masa.

Pravilno razumjeti poziciju islamskih nauka: akaid, fikh, tefsir, hadis...

NOVI MUALLIM: Kakva je, onda, odgovornost prema akaidu i fikhu koji su posebno važni u kontekstu izučavanja islama?

HODŽIĆ: Ovdje je važno i na to valja dodatno podsjetiti i obratiti pažnju: u osnovnoj strukturi islamskih nauka na kojoj je od svog osnivanja pa sve do danas postavljen nastavno-naučni program ITF-a, odnosno FIN-a, akaid i fikh predstavljaju nauke unutar kojih se proučava, razumijeva i izlaže islamska poruka, poruka Kur'ana i sunneta. Akaid i fikh su nauke koje se bave doktrinalnim sadržajem islama. Akaid i fikh su nauke koje se bave islamskim učenjem, islamskim vrijednostima u područjima ljudskog vjerovanja, znanja i praktičnog djelovanja. Ilmut-tefsir i ilm-ul-hadis u strukturi islamskih nauka, kako je ona utemeljena još u klasičnom, formativnom razdoblju islamskog obrazovanja, imaju sasvim drugu ali komplementarnu zadaću. O čemu se radi? Kada čitamo Kur'an, kada čitamo hadise, a to može činiti

svako i to činimo uvijek kada kao muslimani čitamo kur'anske ajete i hadiske predaje, mi se nalazimo u postupku razumijevanja i tumačenja sadržaja Kur'ana i sunneta. Međutim, kao naučne discipline koje su same po sebi ali i u odnosu na druge discipline u strukturi islamskih nauka precizno, strogo i, metodički, konsekvantno definirane, *ilmul-tefsir* i *ilmul-hadis* nisu nauke koje se bave islamskom porukom, porukom Kur'ana i sunneta, doktrinalnim sadržajem islama, islamskim učenjem, islamskim vrijednostima u područjima ljudskog vjerovanja, znanja i praktičnog djelovanja. Inače, ako bi bile to, one ili prethodne dvije – akaid i fikh – bile bi suvišne. U okviru tefsira i hadisa kao naučnih disciplina bavimo se ne sadržajima Kur'ana i hadisa, nego principima, metodima, historijskim pristupima i pravcima proučavanja i tumačenja Kur'ana i sunneta. Tefsir i hadis u strukturi islamskih nauka predstavljaju formalne nauke u najboljem i najstrožijem smislu te riječi. Tefsir i hadis predstavljaju discipline koje se bave utvrđivanjem, proučavanjem, izlaganjem, interpretacijom hermeneutičkih, kritičkih, historijskih metoda i kriterija za valjano razumijevanje i izlaganje normativnih izvora islama: Kur'ana i sunneta, a kojim razumijevanjem i izlaganjem se bave akaid i fikh. To dalje i još konkretnije znači da, naprimjer, tema pravda u Kur'anu, ili vjerovanje u Božije određenje u Kur'anu, ili izvrsnost u Kur'anu, nisu teme iz područja *ilmul-tefsira*. To su teme, prva iz šerijatskog prava, fikha, odnosno islamske političke filozofije, druga iz područja akaida, treća iz područja islamske etike. Iz područja tefsira bile bi teme, naprimjer,

“Valja imati u vidu da su sve dosadašnje reforme na našim fakultetima provođene jedna o drugoj neovisno, pojedinačno, autonomno, nesistemske u odnosu na ukupne ciljeve Islamske zajednice... Ponekada se u tim i takvim reformama, razložno ili ne – veliko je pitanje – izlazilo u susret pojedinim nastavnicima”

tumačenje kur'anskog pojma ili koncepta pravde u Kurtubijevom, klasičnom, modernom, ovom ili onom tefsiru, tumačenje kur'anskih ajeta o kada' i kaderu u tefsiru Ibn Kesira, Abduhwa, ovog ili onog mufessira, ili, naprimjer, razumijevanje kur'anskog koncepta izvrsnosti u sufijskim tefsirima. Isto je i s hadiskom znanošću. Dozino razumijevanje sunneta nije tema iz područja ilmūl-hadisa nego iz područja filozofije islamskog prava (usulul-fikh), normativni aspekt sunneta u pogledu odijevanja, ishrane i lične higijene nije tema iz hadiske znanosti nego iz fikha itd.

Ne može se dopustiti da na tri naša fakulteta budu nepomirljivi koncepti i orijentacije

NOVI MUALLIM: Da li reforma znači i usklađivanje osnovne literature na fakultetima? Primjera radi, da li je moguće sada da studenti iz Sarajeva, Zenice, Bihaća pa i Novog Pazara imaju različito viđenje određenih tema iz akaida ili islamske tradicije Bošnjaka shodno osnovnoj literaturi iz koje su pripremali ispite na svojim fakultetima?

HODŽIĆ: Djelomično smo se već dotakli tog segmenta potrebnih reformi. Ne može biti prihvatljivo da se na naša tri fakulteta zastupaju i kroz različite izvore i literaturu, i kroz različite ideološke pristupe, različiti, često nepomirljivi koncepti i orijentacije. Zalažemo se za veću uključenost naših velikih bosansko-hercegovačkih, bošnjačkih mislilaca, alima, teologa, islamskih filozofa, učenjaka u programe akaida, tefsira, hadisa, fikha, islamske filozofije kao i za obrazovanje iz područja islamske kulture Bošnjaka u okviru koje smo u proteklih pet stotina godina ostvarili rezultate, formu, sadržaje i dostignuća svjetsko-povijesnih razmjera.

NOVI MUALLIM: U diskusijama se nije ozbiljno razmatrala prednost komparativnog pristupa određenim, ne možemo reći važnim, već aktualnim vjerskim temama, s kojima se

imami i općenito teolozi susreću u džematima i na internetu, gdje ostavljaju dojam neupućenosti u druga mišljenja i izvore. Istovremeno, naznačila se potreba osnaživanja studenata u argumentiranju islamske tradicije Bošnjaka. Sve ovo skupa otvara prostor da vjerski narativ u javnosti formiraju druge ličnosti koje sebe predstavljaju vjerskim autoritetima u tumačenju islama, a i javnost ih sve više tako percipira.

HODŽIĆ: Da. Potrebno nam je obrazovanje imama koji će dobro poznavati našu tradiciju islama, koji će se istovremeno prema njoj kritički odnositi. Tradicija se ne može mehanički preuzimati, ona može živjeti u dijaloškom odnosu sa savremenošću. Imami moraju biti obrazovani tako da razumiju sekularne temelje našeg društva, Evrope, multikulturni kontekst, složene izazove tehnološkog doba, neizvjesnosti, opasnosti, mogućnosti i šanse.

Ne mogu imami imati radno vrijeme dvadeset četiri sata

NOVI MUALLIM: Šta su početne postavke prijedloga da će se reformom obrazovanja utjecati na odluke mladih osoba da prihvate imamski posao? Mi već sada imamo značajan broj mladih s odgovarajućom diplomom koji ne žele biti imami.

HODŽIĆ: Reformu studijskog programa za imame moramo provesti u okviru sljedećih ključnih koordinata. Socijalni status imama mora se značajno poboljšati. Organizacija njihovog poziva i radnih obaveza

mora biti reformirana, koncipirana primjerenije njihovim mogućnostima i potrebama džemata. Ne mogu imami imati radno vrijeme dvadeset četiri sata. Vrijeme održavanja mektepske nastave mora biti usklađeno s današnjim potrebama roditelja i njihove djece, odnosno njihovim vrlo dinamičnim radnim i drugim obavezama kao i porodičnim obavezama i potrebama samih imama odnosno muallima. Imamski poziv treba razučeno, elastično i primjerenore kategorijama džemata, obimu i složenosti poslova, koncipirati diferencirano, tako da imamo tri ili čak četiri kategorije imamskog poziva za koje neće biti potrebne iste kvalifikacije. Rijaset je nedavno formirao komisiju koja treba da uradi prijedlog dva važna dokumenta: Pravilnik o standardima zanimanja i Pravilnik o standardima kvalifikacija. Morat ćemo uraditi i novu kategorizaciju džemata. Ključ je, dakle, u kategorizaciji imamskog poziva, u skladu s tom kategorizacijom imamskog poziva u kategorizaciji potrebnog nivoa obrazovanja i u novoj kategorizaciji džamata. Tako će, naprimjer, za određeni broj džemata, za određeni broj imamskih poslova biti potreban četverogodišnji studij. Za jedan broj poslova i za jedan broj džemata bit će potreban dvogodišnji ili jednogodišnji studij uz jednosemestralno ili dvosemestralno stručno obrazovanje, na terenu, u koordinaciji s muftijstvima, muftijama, glavnim imamima i imamima. Iznosim samo neke naznake, pravce i izazove. Bit će puno posla.

“Socijalni status imama mora se značajno poboljšati. Organizacija njihovog poziva i radnih obaveza mora biti reformirana, koncipirana primjerenije njihovim mogućnostima i potrebama džemata. Ne mogu imami imati radno vrijeme dvadeset četiri sata. Vrijeme održavanja mektepske nastave mora biti usklađeno s današnjim potrebama roditelja i njihove djece, odnosno njihovim vrlo dinamičnim radnim i drugim obavezama kao i porodičnim obavezama i potrebama samih imama odnosno muallima.”

Summary

Elvedin Subašić

THE ISLAMIC COMMUNITY UNIVERSITY
EDUCATION REFORM MUST
NOT BE AFFECTED BY PARTICULAR REQUESTS
AND PERSONAL INTERESTS

Interview with Dževad Hodžić

Head of the Directorate for Education and Science of the
Riyasat of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina

Three faculties of the Islamic Community of B&H, functioning in Bosnia and Herzegovina, are: the Faculty of Islamic Studies in Sarajevo, the Faculty of Islamic Pedagogy in Zenica, and the Faculty of Islamic Pedagogy in Bihać, along with the Faculty for Islamic Studies in Novi Pazar, Serbia. In 2024, the Directorate for Education and Science of the Riyasat of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina initiated a series of sessions, discussing the ongoing process of the reform of higher education of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina. The sessions aim to analyse the present situation of higher education of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina and evaluate the prospects and scopes of the reforms. As the topic of the sessions requires, the meetings are attended by the raisu-al-ulama of the Islamic Community in B&H, the deputy of raisu-al-ulama, deans and the representatives of the faculties of the Islamic Community in B&H, heads of the directorates of the Riyasat of the IC of B&H, heads of various offices, muftis, main imams, and others who can contribute to the process of the reform with their suggestions and experiences. Interview with Professor Dr. Dževad Hodžić, head of the Directorate for Education and Science of the Riyasat of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina, aims to present the significance of this educational reform and to explain how it is different from the earlier, "Strategy for reformation of higher education and scientific research of the Islamic Community of Bosnia and Herzegovina for the period 2014 to 2024."

Keywords: Dževad Hodžić, higher education of the Islamic Community, reform, higher education institution, faculties of Islamic studies, Islamic theology, religious pedagogy, Islamic religious studies

الموجز

ألفيدين سوباشيتش

لا يجوز لإصلاح التعليم العالي في المشيخة الإسلامية أن يكون مرهونا
بالمطالب والمصالح الجزئية
حوار مع جواد خوجيتش
مدير إدارة التعليم والعلوم لدى رئاسة المشيخة الإسلامية في البوسنة
والهرسك

يوجد في البوسنة والهرسك ثلاث كليات تعمل ضمن إطار المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، وهي: كلية الدراسات الإسلامية في سراييفو، وكلية التربية الإسلامية في زينيتسا، وكلية التربية الإسلامية في بيهاتش، بينما توجد كلية للدراسات الإسلامية في نوفي بازار في صربيا. في عام 2024، بدأت إدارة التعليم والعلوم التابعة لرئاسة المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك عقد سلسلة من اجتماعات العمل تتعلق بعملية إصلاح التعليم العالي في المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك. والغاية من تلك الاجتماعات هو تحليل الوضع الحالي في التعليم العالي لدى المشيخة الإسلامية ومناقشة المقترحات المتعلقة بالإصلاح المذكور. وبحسب المواضيع المطروحة في تلك المناقشات، يحضرها كل من رئيس العلماء ونائبه وعمداء وممثلو كليات المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، وكذلك مديرو الإدارات في رئاسة المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، ومسؤولو الدوائر المختلفة، والمفتون، وكبار الأئمة، وغيرهم ممن يستطيعون الإسهام في عملية الإصلاح بما لديهم من خبرات ومقترحات. إن الحوار مع الدكتور جواد خوجيتش، مدير إدارة التعليم والعلوم في رئاسة المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، يمثل محاولة لتعريف الجمهور بما تعنيه عملية الإصلاح الحالية، وأوجه الاختلاف فيها عن مقاربة التعليم العالي السابق لدى المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، الذي كان عليه في عام ٢٠١٤، عندما وُضعت «إستراتيجية تطوير التعليم العالي والبحث العلمي لدى المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك في الفترة من 2014 إلى 2024».

الكلمات الرئيسية: جواد خوجيتش، التعليم العالي في المشيخة الإسلامية، الإصلاح، مؤسسات التعليم العالي، الكليات الإسلامية، أصول الدين الإسلامي، التربية الدينية، التربية الدينية الإسلامية.